

O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA O'ZARO HAMKORLIKNI YO'LGA QO'YISHNING PSIXOLOGIK MASALALARI

Xidirova Bibisora Yuldashevna

*Surxondaryo viloyati Jarqo'rg'on tumani 51-sonli umumiy o'rta ta'lim
maktabi amaliyotchi psixologi*

ANNOTATSIYA: Kasb-hunarga yo'naltirishning asosiy maqsadi – yosh avlodni ongli va mustaqil ravishda kelgusi ta'lim yo'nalishini tanlashiga yoki shaxsning psixofiziologik xususiyatlari qiziqishi, qobiliyati, moyilliklari va jamiyatning kadrlarga bo'lgan ehtiyojidan kelib chiqqan xolda mehnat qilish sohasini tanlashga tayyorlashdan iborat.

Kalit so'zlar: mahalla, ta'lim, shaxs, komil inson, turmush madaniyati, mehnat tarbiyasi, mustaqillik.

KIRISH.

Bola shaxsining shakllanishida butun ijtimoiy voqealik hususan uning o'zi tug'ilib o'sgan oila muhiti hal qiluvchi vazifani bajaradi. Oiladagi turmush madaniyati, mehnat harakteri ota-onaning ahloqiy saviyasi, ijtimoiy masalaga, bolaning komil inson bo'lib yetishishiga ta'sir ko'rsatadi. Mehnat tarbiyasi – xozirgi kun tarbiyasining zarur sharti, shaxsdagi profesional barkamollikning asosidir. Mamlakatimizda umumdavlat ishi bo'lgan ana shu tarbiya, ya'ni o'quvchi yoshlarni ijtimoiy ishlab chiqarishning turli sohalardagi mehnat faoliyatiga tayyorlash asosan maktabning o'rta va yuqori sinflarida amalga oshiriladi.

Lekin bu ishning muvaffaqiyatli bajarishda boshlang'ich sinflarda va oilada turli darajada tayyorlanishga bog'liq. Bolalarga mamlakatimizda har qanday mehnat sharaflari ekanini, halol mehnat qilgan kishi yuksak, qadirlanishni, mehnatdan qochadigan ahloqsiz odamlarni hech kim hurmat

qilmasligini, boshqalar hisobiga yashash umuman aqlli, zukko odamga to'g'ri kelmasligini maktabda, ota-onalarning suhbatlaridan va ularning kuzatishidan iloji boricha ertaroq bilib olishlari lozim. Mehnat tarbiyasining oilada ham muvaffaqiyatli tashkil etishga imkoniyatlar ko'p. Bolaning boshlang'ich mehnat faoliyatida ota-onalarning mehnatga bo'lgan munosabatlari, harakatlari namuna sifatida hizmat qiladi. Ammo bolalar artofidagi "Mehnat" ni ko'rib tursa ham, mehnatsevarlik fazilati tarkib topaveradi. Bunga ota-onalar o'ylab, ehtiyotkorlik bilan ish ko'rishlari lozim.

Bolalarni mustaqillikka o'rganishda ularga kiyinish usullarini tushuntirib, ko'rsatib berish lozim. Ularning kiyim va sochiqlari uchun maxsus veshilka qoqib qo'yish ham juda muhim hisoblanadi. Bola eshikdan kirib kelgan ustki kiyimlarini tartibsiz xolda yechib tashlamasdan, aksincha ota-onalar mahsus tayyorlangan veshilkaga ilishga odatlanib boradi. Oilada bolalarning yosh hususiyatlarini hisobga olgan xolda, maktab, mahalla bilan hamkorlikda ularning yoshlariga mos topshiriqlar, berib borish, kundalik vazifalarni taqsimlab mehnatsevarlikni tarbiyalash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bolani bog'cha yoshidan boshlab, o'z-o'ziga xizmat qildirish (kiyinish, yechinish, o'yinchoqlarni yig'ishtirib qo'yish) o'rgatib boriladi. Bolalar ulg'ayganlari sari ularning "Mehnat qilish" vazifalar doirasi kengayib boradi. Masalan kir yuvish, chorva hayvonlariga qarash va boshqa ishlar topshiriladi. Bolalar yoshligidan ota-onalarning yaqin yordamchilari ekanligini his qiladilar.

Maktab, mahalla hamkorlikda o'tkazilgan mehnatga bog'liq tadbirlarga bola o'sha tadbirni qanday maqsatda o'tkazilayotganini tushunib qatnashsa, mehnat qilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ota-onalarning mehnatga bo'lgan munosabati bolaga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Mahalla, maktab, oila bola tarbiyalashga hamkorlikda ma'sul hisoblanadi. Yuqorida aytilganidek ota-onalarning mehnatga bo'lgan munosabati bolaga kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Oiladagi va o'zidan katta sinfdoshlari, mahalladagi faollarning mehnatsevarligi kichiklarga mehnat na'munasiga aylanadi.

1. Birinchidan maqsadga yo'naltirilgan "Tarbiya" yo'li bilan. Bu usulda bolalarda mehnatga mehr uyg'otib, ularning mehnat qilishlari uchun ko'nikma xosil qilishga yordam beradilar.

2. Oila, maktab, mahalla hamkorlikda bolalarning ahloqiy va mehnat tarbiyasiga ongli munosabatda bo'lishi-shakllangan an'analar, qiziqish va ehtiyoj kattalarning o'zaro munosabatlari tarbiyasiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

3. ota-onalar, maktab bolaning qiziqishi va maylini o'z vaqtida payqab, ulardan istedodni rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berishlari lozim. Bu esa bolalarda kattalar mehnat yutuqlaridan fahirlanish hissini tarbiyalab, ularga ergashishga undaydi. Oilada, maktabda, mahallada bolalarga mehnat tarbiyasini singdirish. Agar bola biror topshiriqni bajarishga qiynalsa unga o'z vaqtida yordam berish kerak.

Oilada olib borilgan yaxshi mehnat tarbiyasi bolalarning muvoffakiyatli o'qishga yaxshi zamin bo'lib xizmat kiladi. Ota-onalar shuni unutmasliklari kerak-ki, maktabda xam bolalar bilan mehnat tarbiyasi olib boriladi. Mehnat va ijtimoiy foydali mehnat darslari ham o'tiladi. Mehnat ko'nikmasiga ega bo'lmagan bolalar bu darslarda bir qancha qiyinchiliklarga duch keladi. Oilada olib borilgan yaxshi mehnat tarbiyasi bolalarning muvaffaqiyatli, chidamli bo'lib o'sishlariga zamin bo'ladi. O'g'il qizlarni barcha mehnat turlariga tayyorlashda maktab, oila, mahalla hamkorligida bolalarni yangi hayotga tayyorlash faqat ijobiy natija beradi. Vaqtning qadriga yetish, daqiqalarni e'zozlash, uning barcha imkoniyatlarida oqilona foydalanish xozirgi kunning muhim shioriga aylangan bir paytda ota-onalarning kattalarni ibрати bolalar uchun ibrat bo'lib hizmat qilishi kerak. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida uzluksiz ta'limga alohida e'tibor berilgan. Uzluksiz ta'limning boshlang'ich nuqtasi oila hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining ta'lim to'g'risidagi qonunning beshinchi bob o'ttizinchi moddasida Otaonalar yoki qonuniy vakillarning vazifalari quyidagicha ko'rsatib o'tilgan. Voyaga yetmagan bolalarning ota-onalari yoki qonuniy vakillari bolalarning qonuniy huquqlari va manfaatlarini himoya qilishlari shart, hamda ularning tarbiyasi, maktabgacha,

umumiy o'rta, maxsus, kasb-xunar ta'limini olishlari uchun javobgardir. Ana shulardan kelib chiqib, har bir ota-onalar, maktab, mahalla farzandlar oldidagi fuqarolik burchlarini his etishlari lozim. Jamiyatimiz uchun yuqori malakali raqobatga qodir mutaxassisliklari tayyorlash uchun maktab, ota-onalar va mahalla hamkorlikda olib boriladigan kasbga yo'naltirish ishlarini takomillashtirish, yangi shakl va usullarni izlab topish va bunga keng jamoatchilikni ham jalb etish kerak. Oila maktab, mahalla tarbiyasiga loqayd bo'lmasligi lozim.

O'quvchi maktabda ta'lim tarbiya olish bilan birgalikda shaxs sifatida shakillana boradi. O'zining jamiyatdagi o'rnini sinfdoshlari, qolaversa murabbiy mahalladagi ilg'or hunarmandlarga murabbiy o'qituvchilari bilan taqqoslay boshlaydi. O'zidagi yaxshi jihozlarni namoyon etishga intiladi va o'zgalar ichida ajralib turishga harakat qiladi. Xuddi shu paytdan boshlab, umumiy o'rta ta'lim maktablarida faoliyat ko'rsatuvchi o'qituvchilar, sinf rahbarlari, mehnat ta'limi o'qituvchilari kasb-hunarga yo'llash sohasidagi dastlabki ma'lumotlarni bera boshlashlari lozim. O'quvchilarning o'zi uchun munosib kasblar tanlashida ota-onaning roli alohida o'rin tutadi.

Ota-onalar, mahalla maktab jamoasi bilan o'z farzandi xususida vaqti-vaqti bilan uchrashib, maslahatlashib, uning layoqati, kasblarga bo'lgan qiziqishlarini va individual xususiyatni e'tiborga olib, kasb tanlash ishlarini tashkil etish lozim. Sinf rahbari, maktab ruhshunosi kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutahassis va maktab shifokori bilan hamkorlikda ish olib borib, o'quvchining psixologik-pedagogik xaritasidan yozilgan tashxis natijalariga asoslanib, kasbiy maslahat berish lozim. Buning uchun avvalo ota-onalarning o'z farzandlari haqida fikirlarini bilish kerak. O'quvchi bilan ota-ona istaklari mos kelgan taqdirdagina kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutaxassis o'quvchi tanlagan kasblar haqida ma'lumotlar berish bilan o'quvchining tanlagan kasbiga yanada qiziqish uyg'otishini ta'minlaydi. Pedagogik faoliyatimiz va tajriba sinov ishlarimiz natijasida umumta'lim maktablarida xalqimizning milliy, tarixiy an'analaridan qadriyatlaridan foydalanish

darajasini va saviyasini aniqlashimiz uchun mahalla bilan hamkorlikda ish olib borish faqat ijobiy natija beradi. Ma'lumki maxalalarda xunarmandchilik ijtimoiy formatsiyalar doirasida texnika rivoji bilan birgalikda takomillasha boradi va turli ixtisosliklar: kulolchilik, duradgorlik, temirchilik, miskarlik, binokorlik, sartaroshlik, o'ymakorlik, zargarlik, zardo'zlik, bo'yoqchilik, tunikasozlik kabilar ajralgan. Yuqorida zikr etilgan xunar turlari ayrimlari barcha maxalalarda mavjud. Maxalalarda ochilgan turli xildagi xunarmandchilik shoxobchalariga bolalarni qiziqtirish maktab, oila, mahalla xamkorlikda, xunarmandchilikka oid ko'rgazmalar tashkil etish, ushbu tanlovda ishtirok etgan o'quvchilar mehnatiga ijobiy baho berish o'quvchilarni o'sha kasibni egallashlari uchun aniq ma'nba bo'lib hizmat qiladi. Qadimgi manbalarda aks ettirilgandek Surxandaryo, Qashqadaryo, Samarqand, Xiva va Qo'qon shaxarlarida me'morchilik, quruvchilik inshootlari keng rivojlangan. Shu bois hunar va kasb haqida maxalla oqsoqollari momolar ham o'zlarini hayotlarini farovon o'tkazishlarida o'rgangan xunarlar foyda berganini takidlashdi. Maktab, oila, maxalla, hamkorlikda mehnat ta'limi avlodni mehnat qilishga tayyorlashni shakillantirish, kelajagi buyuk davlat qurishda amaliy ishtirok etishga intilish ko'nikmasini tarkib toptirishning aniq maqsadga qaratilgan jarayoni bo'lib xisoblanadi.

XULOSA

O'quvchilarni kasblarni mukammal egalashlari uchun darasdan keyingi to'garaklar maktablarda, maxallalarda tashkil qilinmoqda. Bolalarni o'zlari shug'ullanayotgan to'garaklarda mukummaal shug'ulanishlari uchun ustozlar shirin so'z, xushmuomila bo'lishlari kerak. Xammaga ma'lumki yosh o'quvchilar qaysi ustoz shirin so'z yaxshi muomilada bo'lsa, bola qalbiga yo'l topa olsa unga bog'langan xolda o'sha kasbga bo'lgan qiziqishi ortadi. O'z kasbiga fidoiy bo'lgan xar bir o'qituvchi o'zining tarbiyalayotgan o'quvchisini kelajagiga bafarq bo'laolmaydi. Oila, maktab, maxalla xamkorlikda o'quvchi 9-sinfni bitirgunga qadar kechadigan ruxiy kechinmalariga bafarq bo'lmasliklari kerak. Shunday qilib, o'quvchilarni kasb-xunarga yo'naltirish

ishi hozirgi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Kasb-hunarga yo'naltirishning ishining pirovard natijasi ijtimoiy – iqtisodiy omil bo'lib, shaxsga xam, davlatga xam real foyda keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бердиева Х.М., Шаманов М.Х., Абдурахмонова Р.Х., Гулбоева Б.Н. Технология и методика обучения учащихся общеобразовательных школ // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2018. № 29(49). URL: <https://internauka.org/journal/stud/herald/49> (дата обращения: 10.03.2022).
2. Бердиева Х.М. Развитие профессиональных коммуникативных навыков педагогов в сфере образования.
3. Berdiyeva M.M. Formation of intellectual culture of a preschooler. <https://scientificconference.com/images/PDF/2019/55/International-scientific-review-LIV-ISBN.pdf>
4. Usmanova Saodat Erkinovna. (2021). Formation of spiritual and moral qualities of preschoolers on the basis of public education. Middle European Scientific Bulletin, 11. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.11.421>
5. Усманова Саодат Эркиновна Возможности Использования Мультимедийных Компьютерных Программ В Развитии Детей Дошкольного Возраста. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46438589>